

Oona Koskinen

”KULTURMÖTEN ÄR EN DEL AV VÅR VARDAG”

En kvalitativ innehållsanalys om kulturundervisningen i den
digitala läroboksserien *Fokus*

SAMMANDRAG

Oona Koskinen: "Kulturmöten är del av vår vardag". En kvalitativ innehållsanalys av den digitala lärobokserien *Fokus*
Kandidatavhandling
Tammerfors universitet
Studieinriktningen i nordiska språk
Augusti 2023

I denna kandidatavhandling studerar jag undervisning i kultur i den digitala lärobokserien *Fokus*. Kulturundervisning utgör en del av *Grunderna för gymnasiets läroplan 2019* och jag studerar hur läroböckerna i serien styrs av den. Framgång i studierna i svenska kan erbjuda olika möjligheter att studera eller arbeta i Norden efter gymnasiet. För att undvika stereotypa påståenden som kan leda till fördomar är det viktigt att undersöka läroböckerna.

Mitt syfte är att beskriva de kulturella teman som används i lärobokserien och jämföra dem med det som står om kulturundervisning i läroplanen. Jag också förklarar hur dessa kulturella teman beskriver nordisk kultur. Läroplanens anvisningar i kulturkompetens är inte mycket konkreta och jag tolkar att det finns fyra teman i läroplanen som knyter till kulturkompetens: *språklig mångfald, global och kulturell kompetens, samhälllig kompetens* och *kreativ kompetens*.

Mitt primärmaterial består av de 12 textavsnitt som handlar om kulturundervisning i de fem första böckerna som kom ut år 2021 och 2022. Som analysmetod använder jag kvalitativ innehållsanalys för jag tar reda på materialets innehåll och tema genom att kategorisera materialet. Enheterna som kategoriseras består av fraser och uttryck. De teman som bildas i analysen är de som behandlas i kulturundervisningen i de undersökta läroböckerna.

Analysen visar att det finns sex olika teman som handlar om kulturundervisning: *språkkunskaper i Norden, det nordiska folket, den nordiska miljön, konst och kultur i Norden, studier i Norden* och *det nordiska samhället*. Alla temana består av 3–4 olika kategorier. De teman som behandlas mest är *språkkunskaper i Norden* och *det nordiska folket* och det som behandlas minst är *det nordiska samhället*.

Temana ger studenten en bred bild av nordisk kultur genom många olika kategorier. Det finns ändå några stereotypa påståenden om Norden och nordiska folket. Analysen visar att bokserien följer läroplanens riktlinjer när det gäller kulturundervisning och alla temana behandlas i läroplanen på någon nivå.

Nyckelord: lärobok, kulturundervisning, läroplan, undervisning i svenska

Originaliteten av denna avhandling har granskats med Turnitin Originality Check-programmet.

TIIVISTELMÄ

Oona Koskinen: "Kulturmöten är del av vår vardag". En kvalitativ innehållsanalys av den digitala lärobokserien *Fokus*
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Pohjoismaiset kielet
Elokuu 2023

Tarkastelen tässä tutkielmassa kulttuuria osana opetusta digitaalisessa oppikirjasarjassa *Fokus. Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019* käsittelee kulttuurin tuntemusta osana ruotsin kielen opetusta ja tarkastelen tutkielmassa sitä, miten opetussuunnitelma ohjaa kirjojen teemoja. Menestys ruotsin kielen opinnoissa voi avata ovia jatko-opinnoille tai työskentelylle muissa Pohjoismaissa lukion jälkeen. Ruotsin opinnot rakentavat siis pohjaa opiskelijan tietämykselle muista Pohjoismaista. Jotta vältetään stereotyyppisiltä kuvauksilta sekä niiden synnyttämiltä ennakkoluuloilta, on tärkeää tutkia oppikirjojen sisältöä.

Tutkimuksen tarkoitus on kuvailla kulttuurin opetukseen liittyviä teemoja ja verrata niitä siihen, miten niitä käsitellään opetussuunnitelmassa. Tutkin myös sitä, miten pohjoismaista kulttuuria kuvaillaan kirjan teksteissä. Opetussuunnitelma ei anna täysin konkreettisia ohjeita kulttuurin opetukseen, mutta voidaan tulkita, että neljä opetussuunnitelman teemaa liittyy siihen: *kieellinen moninaisuus, globaali- ja kulttuuriosaaminen, yhteiskunnallinen osaaminen ja luova osaaminen*.

Tutkimusmateriaali koostuu niistä 12 tekstistä viidessä ensimmäisessä kirjasarjan oppikirjassa, jotka käsittelevät kulttuurin tuntemusta. Tutkimusmenetelmänä käytän laadullista sisällönanalyysiä tarkastellakseni aineiston sisältöä ja teemoja aineiston luokittelun kautta. Luokiteltavat osat ovat lauseita ja ilmaisuja. Analysissä muodostuneet yhdistävät luokat kuvaavat niitä teemoja, joita kirjasarjassa käsitellään.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että kulttuuria käsitellään kirjasarjassa kuuden teeman avulla. Teemat ovat: *kielitaidot Pohjoismaissa, pohjoismainen yhteisö, pohjoismainen ympäristö, taide ja kulttuuri Pohjoismaissa, opinnot Pohjoismaissa ja pohjoismainen yhteiskunta*. Kaikki teemat koostuvat 3–4 alaluokasta. Teemojen esiintyvyys on vaihtelevaa, mutta määrällisesti eniten sekä monipuolisimmin käsitellään teemoja *kielitaidot Pohjoismaissa* ja *pohjoismainen yhteisö* ja vähiten käsitellään teemaa *pohjoismainen yhteiskunta*.

Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan päätellä, että kirjasarjassa käsitellyt teemat antavat opiskelijalle laajan kuvan pohjoismaisesta kulttuurista. Tekstit sisältävät kuitenkin myös muutamia stereotyyppisiä kuvauksia Pohjoismaihin liittyen ja osa teemoista jää pintapuolisemmiksi. Tulosten mukaan kirjasarjan teksteissä otetaan huomioon opetussuunnitelman linjaukset kulttuurin opetuksessa ja kaikkia kuutta teemaa käsitellään opetussuunnitelmassa.

Avainsanat: oppikirja, kulttuurintuntemus, opetussuunnitelma, ruotsin opetus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Syfte	2
1.2 Material	2
1.3 Metod.....	3
1.4 Tidigare forskning.....	4
2 Kultur i språkundervisning	6
2.1 Kulturell kompetens och kultur	6
2.2 Den nordiska kulturen	6
3 Grunderna för gymnasiets läroplan 2019	7
3.1 Global och kulturell kompetens	8
3.2 Samhällelig kompetens.....	8
3.3 Språkligt mångfald.....	9
3.4 Läroböckerna som läromedel.....	9
4 Analys	10
4.1 Språkkunskaper i Norden	10
4.2 Det nordiska folket	12
4.3 Den nordiska miljön	13
4.4 Studier i Norden	14
4.5 Konst och kultur i Norden	15
4.6 Det nordiska samhället	16
5 Resultat	16
5.1 Temana i bokserien	17
5.2 Temana i läroplanen	18
6 Diskussion och sammanfattning	20
Referenser	22

1 Inledning

När man lär sig ett språk i gymnasiet, får man också en översikt över de personer som talar språket, till exempel var de lever och hurdana traditioner de har. Kulturell mångfald i världen är ett ökande fenomen som betyder att man har ett överläge om man är kulturellt medveten. Därför är det viktigt att man lär sig om målspråkets kultur samtidigt när man lär sig språket. Språkundervisningen i gymnasiet innehåller kulturundervisning som en del av läroplanen vilket betyder att läroböckerna borde handla om kultur genom olika teman (Utbildningsstyrelse 2019). När man talar om svenskundervisning i Finland, är det viktigt att veta vad som lärs ut om den nordiska kulturen eftersom det gemensamma språket skapar interaktioner mellan de nordiska länderna (Nordic Council of Ministers 2021). Genom att studera svenska öppnas många dörrar i Norden utanför Finland (i Sverige, Norge, Danmark och Island – även på Grönland och Färöarna) när man lär sig svenska i gymnasiet.

Kultur är ett begrepp som kan definieras på många olika sätt beroende på kontexten den diskuteras i. Williams (1958) definierar begreppet som ett sätt att beskriva samhället och dess människor (se 2.1). Det vill säga att kulturen påverkar både individen och samhället. När man talar om kultur som en del av språkundervisning nämner man ofta begreppet *kulturell kompetens* som innehåller de kunskaper som man har av kultur (se 2.1).

I *Grunderna för gymnasiet läroplan* nämns kulturkompetens som en del av undervisning (Utbildningsstyrelsen 2019:157). Där står det att studenten ska “använda det svenska språket och fungera i en språkligt och kulturellt mångsidig värld där man möter andra människor i nationella, nordiska, europeiska och internationella kontexter.” Man kan kommunicera på svenska i alla de nordiska länderna vilket också ger ett behov för böckerna av att ta upp det nordiska sammanhanget. I gymnasiet är det huvudsakliga läromedlet läroböckerna och på grund av detta borde de motsvara läroplanens innehåll. Därför är det motiverat att studera läroböckernas innehåll i läroplanens sammanhang. Jag är intresserad av att ta reda på hur läroplanens anvisningar av kulturundervisning är adapterade i gymnasieläroböcker för det finns studier där den kulturella aspekten har konstaterats vara ytlig (se Perälä 2002).

I min avhandling beskriver jag hur kulturundervisning behandlas i gymnasieläroböcker, vilka teman som behandlas när det gäller kulturundervisning och hur den kombineras med vad som står i gymnasiet läroplan. Jag har valt ämnet på grund av mitt intresse för att bli ämneslärare och jag anser att kulturundervisning utgör en viktig del av språkundervisningen. Kulturundervisning är ändå inte

det främsta ändamålet i språkundervisning och språklärares fokus ligger ofta mer i själva språket, inte i andra kompetenser (Byram & Zarate 1997:10).

1.1 Syfte

Syftet med min undersökning är att beskriva kulturundervisningen i läroboksserien *Fokus*. Jag fokuserar på vilka teman som presenteras i bokserien, till exempel *miljö* eller *samhället*, och tar reda på hur de följer de anvisningar till kulturundervisning som står i läroplanen. Mina forskningsfrågor är:

1. Vilka kulturella teman presenteras i läroböckerna?
2. Hur beskriver dessa kulturella teman nordisk kultur?
3. Hur styrs kulturundervisningen i böckerna av läroplanen?

Min hypotes är att böckerna presenterar olika kulturella aspekter men de kan vara ytliga därför att böckernas fokus naturligtvis ligger mer i språkundervisning än i kulturundervisning. Läroplanen är viktig när det gäller undervisningen och på grund av detta antar jag att böckerna behandlar sådana kulturella teman som beskrivs i läroplanen.

1.2 Material

Som mitt material använder jag läroboksserien *Fokus* (Blom m.fl. 2021 och 2022) som används i gymnasiet i medellång svenska (B1-lärokurs). Mitt material består av den digitala versionen av bokserien. Böckerna består av text, ordlistor och övningar samt av ett fördjupande material av olika slag men jag ska koncentrera mig bara på textavsnitt. I början av varje bok finns det ett avsnitt som anger allmän information om boken och bokserien. Avsnitten erbjuder läsaren en resa till språket och den nordiska kulturen och beskriver de viktigaste kompetensområdena som modulerna handlar om. *Modul* är ett relativt nytt ord som man använder i läroplanen för 2019 i stället för *kurs* fast den har samma betydelse: en studieperiod. Jag använder i enlighet med läroplanen ordet *modul* i min avhandling.

År 2019 kom ut den nya läroplanen som har tillämpats i undervisningen år 2021 (Utbildningsstyrelsen 2019:9). I och med den nya läroplanen har även läroböckerna uppdaterats för att möta läroplanen men

alla böcker som ingår i lärokursen i fråga har ännu inte blivit publicerade utan de kommer ut senare under året 2023. Jag har valt att använda de fem första böckerna som redan har kommit ut eftersom min studie blir relevantare om jag använder de nya versioner som redan är i bruk. Det är också befogat att använda bara de första fem böckerna för att exciperera materialet eftersom de används på de obligatoriska modulerna i svenska¹.

Serien är skriven på det sättet att en bok motsvarar en modul förutom den första som har modulerna 1 och 2 i en och samma bok. Alla fem moduler har från fyra till fem textavsnitt men alla behandlar inte temaområdet kultur vilket betyder att alla avsnitt inte analyseras. Av de sammanlagt 18 textavsnitten behandlar 12 kulturen i Norden och utgör sålunda mitt material. Antalet analyserade uttryck som är plockade från dessa 12 avsnitten är 82.

1.3 Metod

Jag analyserar mitt material med hjälp av kvalitativ innehållsanalys. Jag har valt metoden på grundval av att den är en passande metod när man vill ta reda på textens innehåll och teman (Tuomi & Sarajärvi 2018:92). Med hjälp av innehållsanalys kan jag uppnå mitt syfte (se avdelning 1.1) genom att kategorisera textens innehåll och utföra tolkningar av denna kategorisering.

Målet med innehållsanalys är att analysen ger en beskrivning av materialet och av det undersökta fenomenet genom att gruppera, kategorisera och abstrahera materialet. Det finns tre olika sätt att utföra en innehållsanalys: materialbaserad, teoribaserad och teoristyrande innehållsanalys. (Tuomi & Sarajärvi 2018:227–228.) Jag formulerar mina kategorier själv utifrån materialet utan en viss teori och sen diskuterar resultatet i ljuset av tidigare forskning vilket betyder att jag använder den materialbaserade metoden. I en teoribaserad innehållsanalys använder man en teori eller något annat system som man baserar sin gruppering på. Teoristyrande innehållsanalys börjar i sin tur med en materialbaserad gruppering men huvudkategorierna som bildas är teoribaserade (Tuomi & Sarajärvi 2018:229–245).

Tuomi & Sarajärvi (2018) beskriver tre olika faser för den materialbaserade innehållsanalysen. Den första fasen efter att man har samlat in sitt material är *reducering*. Detta betyder att man går igenom

---

¹ Modulerna 1–5 är obligatoriska studier i B1-lärokurs i svenska men det finns också modulerna 6–7 som är valfria studier (Utbildningsstyrelsen 2019:165–169)

sitt material genom att till exempel välja sådana enheter som behandlar ens frågeställningar och lämnar bort allt det som är irrelevant. För att underlätta reduceringen kan man forma förenklade uttryck av de valda enheterna. Enheterna kan bestå till exempel av bara ett ord eller hela meningar. Nästa fas består av det reducerade materialets *gruppering*. Syftet med grupperingen är att man letar efter likheter eller skillnader i de valda enheterna och bildar olika kategorier med de enheter som har något gemensamt. Efter att ha grupperat enheterna börjar materialets *abstrahering*. Målet med abstraheringen är att hitta mer teoretiska begrepp och slutsatser som kan dras av de gjorda kategorierna. (Tuomi & Sarajärvi 2018:229–237).

Jag excerperar mitt material genom att först lämna bort de kapitel som inte handlar om kulturundervisning. Sedan går jag noggrant genom de valda kapitlen och skriver ner sådana enheter som är relevanta för mitt syfte. Mina analysenheter består av fraser och meningar. Efter att ha gått igenom hela materialet reducerar jag fraserna och meningarna till enklare uttryck och gör en gruppering med sådana uttryck som har något gemensamt och bildar kategorier. Sista steget är att abstrahera det reducerade och grupperade materialet genom att forma huvudkategorier som beskriver de formade kategorierna. Huvudkategorierna utgör de tema som kulturundervisning behandlas genom.

1.4 Tidigare forskning

Byram & Zarate (1997) studerar sociokulturell kompetens i språkundervisning för att ge anvisningar för språkundervisningen inom den europeiska referensramen. I deras bok behandlas också kulturell kompetens som en del av den sociokulturella kompetensen och diskuteras hur kultur påverkar undervisningen av främmande språk. Byram & Zarate (1997) föreslår att delområden som relationer mellan inlärares språk och målspråket och uppmuntran att använda språket med en nativtalare borde ingå i språkundervisningen. Svenska är det andra inhemska språket i Finland men den kan anses motsvara ett främmande språk för den tillhör en annan språkgrupp än finska, och därför är undersökning av Byram & Zarate jämförbar med min undersökning som handlar om svenskundersökning i Finland.

I sin doktorsavhandling analyserar Mattlar (2008) läroböcker med utgångspunkt i frågor om kön, etnicitet och klass. En utgångspunkt som nämns i avhandlingen är att läroböckerna utgör ett medel för att beskriva den kulturella mångfalden som finns i det svenska samhället. Trots att detta inte är

språkläroböckernas definitiva ändamål är de bra verktyg för att språket och samhället det talas i går hand i hand. Resultatet blir ändå en motsats till de möjligheter som läroböckerna kunde erbjuda eftersom Mattlar kommer till den slutsatsen att läroböckerna ger en problematisk ”approach” i multikulturell synvinkel som inte tar i beaktande målgruppens bakgrund.

Det är också viktigt att tänka på målgruppen när man analyserar böcker och det gäller även läroböcker. Katrin Lilja Waltå (2011) undersöker i sin licentiatavhandling om vad läroböckerna antar om sina läsare och hon redogör också för läroböckerna som läromedel. Hon vill ta reda på vem böckerna är skrivna för och hur olika böcker för olika gymnasieprogram skiljer sig åt.

Det är lämpligt att påpeka att läroböcker och kulturundervisning i olika läroboksserier har undersökts även i examensarbeten i nordiska språk. Niina Lehtinen (2009) tar reda på hur svensk kultur beskrivs i läroboksserien *Premiär* i sin pro gradu -avhandling. I avhandlingen beskriver Lehtinen hur olika teman, till exempel samhälle, konst, sport och geografi, behandlas i läroboksserien eller om de behandlas alls. Lehtinen kommer till en slutsats att svensk kultur presenteras mångsidigt men att det också finns rum för förbättring.

Heikkinen-Abdali (2021) har studerat kulturkompetens i läroboksserien *Fokus*, ett ämne som liknar mitt ämnesval. Hennes undersökning fokuserar likväl på temana i bokserien till skillnad från min undersökning som har sin fokus i sambandet mellan böckerna och läroplanen. Vi har också liknande forskningsfrågor men undersökningarna skiljer sig åt när det gäller läroboksseriens utgivningsår. Hon använder den gamla versionen av serien som var i bruk när årets 2015 läroplan adapterades i undervisningen år 2016. Jag använder däremot en senare upplaga av lärobokserien som har utkommit år 2021.

Jag presenterar undersökningens teoretiska bakgrund i kapitel 2 som handlar om kultur i språkundervisningen med förklaringar av centrala begrepp som *kultur* och *kulturell kompetens*. Jag presenterar också grunderna för gymnasiets läroplan i kapitel 3. I kapitel 4 presenterar jag min analys och mina resultat, och kapitel 5 består av diskussion och sammanfattning.

2 Kultur i språkundervisning

I detta kapitel redogör jag för begreppet *kulturell kompetens* och *kultur* och förklarar hurdant samband de har med språkundervisningen i avdelning 2.1. Fast kulturundervisningen inte utgör det främsta ändamålet i språkinläringen är det trots allt fråga om ett viktigt delområde i språkundervisningen (Byram & Zarate 1997). I detta kapitel behandlar jag också nordisk kultur i avdelning 2.2.

2.1 Kulturell kompetens och kultur

Kompetens kan definieras som en kunskap att lära sig och evaluera sina egna kunskaper samt en förmåga att använda sina kunskaper i verkliga situationer. *Kulturell kompetens* beskriver i det här sammanhanget individens förmåga att vara kulturellt medveten i interkulturell interaktion. Definitionen innehåller också förståelsen av att ens egen samt andras bakgrund kan skilja sig åt vilket kräver att man anpassar sig efter interaktionssituationen. (Byram & Zarate 1997:12–13).

Kultur har en mångsidig betydelse som kan tolkas på många olika sätt beroende på kontexten. Williams (1958:46) definierar begreppet som ett medel att beskriva samhället och dess människor som har ett gemensamt levnadssätt och gemensamma värden. De har också gemensamma konst, lärdom och mål i livet. Enligt Williams (1958:44) är kultur ett vardagligt fenomen, något man kan se när man står ute och väntar på bussen och tittar omkring. Dessa olika aspekter av kultur kan vara vardagliga, som miljön man lever i och människorna som man möter, eller samhällseliga som skolsystemet och ekonomin. Aspekterna ifråga fokuserar jag också på i min avhandling.

Kulturen i läroböckerna har studerats relativt mycket för att kunna utveckla det kulturella innehållet och genom detta undvika stereotyper och hegemoni i läroböcker. Speciellt i andraspråkundervisning är det viktigt att man inte introducerar för ytliga eller stereotypa frågor för det kan också påverka elevernas attityder mot målspråket. (se Chapelle 2009:141.)

2.2 Den nordiska kulturen

När man tänker på den nordiska kulturen är det vanligt att man börjar söka efter skillnader mellan de olika länderna, även om de har mycket gemensamt på grund av det geografiska läget, historien, språket och de gränsöverskridande kontakterna med varandra (Nilssen 2012). Det gemensamma språket har varit en viktig faktor när det gäller den nordiska gemenskapen och identiteten och spelar

även en stor roll för identifiering av den nordiska kulturen (Nordic council of ministers 2021:6). Genom språket kan man då lära om denna gemenskap utan att glömma de små skillnader som människor eller miljön kan ha och samtidigt uppnå kulturell kompetens (se 2.1).

På grund av nordiska ländernas likheter och samarbete kan de ses vara en viktig del av kulturundervisning inom språkundervisningen. Andreassons & Stendes analys (2017) lyfter fram viktiga samarbetsfrågor inom bland annat utbildning, klimat och miljö, ekonomi och arbetsmarknad. Dessa frågor är sådana som ingår i de anvisningar i läroplanen som kan ses vara en del av kulturundervisning (se kapitel 3).

3 Grunderna för gymnasiets läroplan 2019

Jag redogör i det här kapitlet för läroplanens ändamål och innehåll gällande kulturundervisning inom undervisning i svenska. I avdelningarna 3.1 och 3.3 beskriver jag den kulturella kompetensen i läroplanen och i avdelning 3.2 den samhällliga kompetensen. Jag presenterar också läroböcker som läromedel i avdelning 3.4.

Läroplanen är ett verktyg som lärarna använder för att underlätta det för sig själva att planera *modulerna* (se 1.2) och undervisningen i praktiken. Den nationella läroplanen ger anvisningar som sedan kan adapteras i skolorna lokalt genom att tänka på gymnasieortens miljö, historia, språkomständighet och kulturliv. Ändamålet är att alla gymnasier i Finland kan erbjuda likvärdig undervisning så att man har likadana möjligheter efter gymnasiet att studera vidare eller börja jobba oavsett varifrån man kommer från. (Utbildningsstyrelsen 2019.) Läroplanen har rekommendationer för undervisning när det gäller de olika kompetensområden² som ska tas hänsyn till. De kompetensområden som är viktiga för min avhandling är global och kulturell kompetens och samhälllig kompetens. Som tillägg till detta beskriver läroplanen också innehållet för var och en modul.

Det finns tre så kallade nivåer som man kan betrakta läroplanen från: *planerad*, *realiserad* och *uppnådd* [min översättning] (eng. intended, implemented, attained). *Planerad* läroplan syftar på läroplanen som ett skrivet dokument med sina riktlinjer för undervisningen. Med den *realiserade*

---

² Mångsidig kompetens i läroämnet svenska består av a) kompetens för välbefinnande och kommunikativa kompetens, b) tvärvetenskaplig och kreativ kompetens, c) samhälllig kompetens, d) etisk kompetens och miljökompetens samt e) global och kulturell kompetens. (Utbildningsstyrelsen 2019:155–157.)

läroplanen avser man läroplanens tillämpning i praktiken. Slutligen den *uppnådda* läroplanen handlar om själva inlärningsprocessen och de uppnådda resultaten. (Akker 2010:38.) I min avhandling behandlar jag den realiserade läroplanen genom att analysera de läroböcker som eventuellt används och tillämpas i praktiken. Förutom den realiserade läroplanen jämför jag det analyserade materialet med den aktuella läroplanen (Utbildningsstyrelsen 2019), det vill säga att jag också tar hänsyn till den planerade läroplanen.

3.1 Global och kulturell kompetens

Läroplanens allmänna målsättningar för läroämnet svenska som inhemska språket nämner *global och kulturell kompetens*. Kompetenserna beskrivs på följande sätt:

Global och kulturell kompetens [...] ska öka den studerandes nyfikenhet, motivation och färdigheter att fungera i olika slags kulturella och språkliga miljöer och sammanhang. Mångsidiga språkkunskaper och förståelse för hur kunskaperna i det andra inhemska språket är användbara i nationellt, nordiskt och internationellt samarbete och för att granska globala frågor. [...] Språkstudierna stärker den studerandes kännedom om det svenska språkets kulturarv och erbjuder på ett naturligt sätt många olika synvinklar för att granska olika frågor. (Utbildningsstyrelsen 2019:157.)

Beskrivningen är inte särskilt konkret men den kan tolkas ha olika tillvägagångssätt för att studenten ska kunna tillägna sig kulturkompetens: studenten förstår att svenskan kan användas utanför Finland och Sverige och kan uttrycka sig genom att vara kulturellt medveten. Det betyder också att man kan förstå att människor kan vara annorlunda beroende på var man bor. Beskrivningen knyter till vad Byram & Zarate (1997:11) anför om kulturella kompetensen: när man lär sig ett nytt språk måste man även lära sig nya sätt att uppföra sig inom den nya kulturen.

3.2 Samhällelig kompetens

Målet för samhällelig kompetens är att studerande får ”språkliga och kulturella färdigheter och verktyg för att delta och aktivt påverka i samhället och den globala världen” (Utbildningsstyrelsen 2019:156). Byram & Zarate (1997: 11) betonar kunskaper att kunna kommunicera när man lär sig ett språk. Beskrivningen för samhällelig kompetens och speciell ”verktyg” kan tolkas vara kunskaper att använda specifika ord som man behöver om man vill påverka i samhället och få en uppfattning av

hurdana samhälleliga frågor man behandlar i Norden. Det står också under samhällelig kompetens att studerande borde kunna skapa kopplingar till ”demokratifostran och jämlikhetsfrågor” vilket kan tolkas som att undervisning ger studenten nödvändiga hjälpmedel att kunna tala om dessa frågor.

3.3 Språkligt mångfald

Som tillägg till *global och kulturell kompetens* och *samhällelig kompetens* i allmänna målen för undervisningen i svenska nämns det tre olika allmänna mål i läroplanen³ varav *kulturell och språklig mångfald* kan ses höra till kulturundervisning (Utbildningsstyrelsen 2019). Denna målsättning handlar om studenternas kunskaper i svenska och hur de kan användas i en kulturellt och språkligt mångsidig värld med andra människor i olika nordiska, nationella, europeiska och internationella kontexter (Utbildningsstyrelsen 2019:157). För att studenten ska veta vad som avses med till exempel den nordiska kontexten måste den naturligtvis presenteras under modulerna.

Jag berättar här också kort om *tvärvetenskaplig och kreativ kompetens*. Den gäller mestadels studier som ”överskrider läroämnesgränserna” med olika temaenheter. När det gäller kulturundervisning det står under *kreativ kompetens* att studenten får möjligheter att bekanta sig med olika konstformer. (Utbildningsstyrelsen 2019).

3.4 Läroböckerna som läromedel

Läroböckerna är de huvudsakliga läromedel som används i undervisning och de har påvisats förmedla ideologier utöver det egentliga uppdraget som läroämnet har (Mattlar 2015:36). Fast uppdraget för undervisningen i svenska är skriven i läroplanen kan det finnas en så kallat implicit läroplan (eng. hidden curriculum) i läroböckerna (Chapelle 2009:141). Detta betyder att läroböckerna kan till exempel genom textkapitlen ta upp en ideologi utan att inläraren blir helt medveten om den. På det sättet är det viktigt speciellt i språkundervisning att läraren reflekterar över läroböckernas innehåll och är kritisk mot det. Då kan läraren även diskutera de möjliga problematiska frågorna med studenterna och ifrågasätta textens innehåll. (Mattlar 2015:197–198)

---

³ De allmänna målen för undervisningen är a) *kulturell och språklig mångfald*, b) *studiefärdigheter* och c) *kommunikationsfärdigheter, färdigheter att tolka och producera text* (Utbildningsstyrelsen 2019:157).

4 Analys

I det här kapitlet redogör jag för min analys av kulturundervisning i den digitala lärobokserien *Fokus*. Materialet som består av de fem första böckerna i serien innehåller 12 textavsnitt som behandlar mitt undersökningsämne: kultur (se 1.2). Det finns 82 uttryck – fraser eller meningar – som på något sätt anknyter till kulturundervisning. De valda uttrycken har reducerats, grupperats och sedan kategoriserats i sex teman. Temana och antalet uttryck framgår av tabell 1.

Tabell 1 Temana och antalet uttryck

Temana	Antalet uttryck
Språkkunskaper i Norden	22
Det nordiska folket	19
Nordisk miljö	11
Att studera i Norden	11
Nordisk konst och kultur	10
Nordiskt samhälle	9

Textavsnitten är mycket varierande och några handlar bara om ett eller två teman medan andra har ett mångsidigt innehåll som anknyter till flera olika teman. Jag presenterar analysen med utgångspunkt i de sex teman. Jag börjar med det första temat, som innehåller flest uttryck från materialet, och behandlar sedan temana i tur och ordning ända till det sista temat som innehåller minst uttryck.

4.1 Språkkunskaper i Norden

Språkkunskaper i Norden utgör det största temat med uttryck som handlar om de nordiska språken och nordbornas språkbruk och -kunskaper. Det finns 22 uttryck som tillhör detta tema och uttrycken är samlade från 7 textavsnitt. Detta tema består av tre kategorier: *svenskan i vardagen*, *språklig mångfald* och *kunskaper i språket*.

I *Fokus 1–2* finns det ett kapitel som behandlar temat *Språkkunskaper i Norden* med två uttryck. Exempel 1 är från textavsnittet ”Till Sverige – varför inte?” och det tillhör kategorin *svenskan i vardagen*. Textavsnittet handlar om en ung person som har flyttat till Sverige för att utföra

gymnasieutbyte. Exempel 2 tillhör i sin tur kategorin *kunskaper i språket* eftersom personen har uppnått tillräckliga kunskaper för att kunna drömma på språket.

- (1) ”Men jag började prata mer svenska när jag inte längre var rädd för att göra misstag.” (Blom m.fl. 2021a:100)
- (2) ”Efter några månader började jag även drömma på svenska.” (Blom m.fl. 2021a:100)

Fokus 3 innehåller två texter vars innehåll passar in i temat *Språkkunskaper i Norden* och kategorierna som är representerade är *språklig mångfald* och *svenskan i vardagen*. Texten ”En helt vanlig finlandssvensk” behandlar finlandssvenskar och hur man använder både svenska och finska beroende på situationen och exempel 3 representerar kategorin *språklig mångfald* och exempel 4 kategorin *svenskan i vardagen*. Texten ”Miriam – en tuff och känslig popstjärna” berättar om en popstjärna som sjunger både på svenska och på engelska och det enda uttrycket om språket i texten (se ex. 5) tillhör kategorin *språklig mångfald*.

- (3) ”Mina föräldrar är svenskspråkiga, men min mamma ville att jag och mina syskon skulle lära oss finska så hon valde att prata finska med oss.” (Blom m.fl. 2021b:60–61)
- (4) ”Svenskan fungerar rätt bra i de flesta vardagliga situationer, särskilt i Nyland.” (Blom m.fl. 2021b:60–61)
- (5) ”I början av karriären sjöng Miriam mest på engelska för att kunna slå igenom internationellt, men efter framgången på tv började hon sjunga mer på svenska.” (Blom m.fl. 2021b:116–117)

Två kategorier är representerade i två texter i *Fokus 4*. Texten ”Island – mitt andra hemland” och ”Två bilder – två historier” innehåller uttryck som tillhör kategorierna *kunskaper i språk* och *språklig mångfald*. Texten om Island lyfter fram språklig mångfald genom att påstå att isländska räcker inte ute i världen (se ex. 6). Den andra texten handlar om invandrare som bor i Finland. Exempel 7 uppvisar att det är viktigt att tala majoritetsfolkets språk för att få bra jobb.

- (6) ”Det beror kanske på att man inte klarar sig så bra med bara isländska ute i världen.” (Blom m.fl. 2022a:32–33)
- (7) ”Mina föräldrar lärde sig finska väldigt snabbt och de fick bra jobb.” (Blom m.fl. 2022a:154–155)

Två textavsnitt i *Fokus 5* innehåller sammanlagt 10 uttryck som tillhör alla tre kategorier i temat *Språkkunskaperna i Norden* ”Pröva dina vingar” och ”Allt är möjligt bara du vågar!”. Det första handlar om studieutbyte i Norge och har bara ett uttryck som handlar om språket. Exempel tillhör kategorin *kunskaper i språket* och uppvisar att man kan lära sig flytande språk när man åker på utbyte och använder språket med en nativ talare. Den andra texten handlar om studiemöjligheter efter gymnasiet och också möjligheten att göra lumpen på svenska. De 9 uttryck som finns i denna text representerar alla tre kategorier. Exempel 9 visar att man kan utveckla sina kunskaper i språket genom att studera på svenska och exempel 10 beskriver den språkliga mångfalden i Österbotten.

- (8) ”Det bästa var att jag lärde mig språket och nu talar jag flytande norska.” (Blom m.fl. 2022b:34–35)
- (9) ”Studierna har redan gett mig mycket: nya vänner, härliga upplevelser och förstås en mycket bättre svenska.” (Blom m.fl. 2022b:70–71)
- (10) ”Det hjälpte att det fanns många som kunde ganska bra finska, fast vissa finlandssvenskar från Österbotten bara talade svenska.” (Blom m.fl. 2022b:70–71)

4.2 Det nordiska folket

Temat *Det nordiska folket* beskriver den nordiska gemenskapen och särskilt det nordiska folket. Till temat hör 19 uttryck som härstammar från alla de undersökta böckerna. Fem av uttrycken är från en text som handlar om svenskarna (*Fokus 1–2*). Sex uttryck är plockade från en text som beskriver finländare (*Fokus 4*). De övriga åtta uttryck härstammar från de andra böckerna. Temat har tre kategorier: *egenskaper, vanor och värden*.

I *Fokus 1–2* i texterna ”Sverige – landet där lagom är bäst” och ”Till Sverige – varför inte?” behandlas svenskar. Alla tre kategorier är representerade i *Fokus 1–2*. Egenskaper hos svenskar presenteras i exempel 11 där svenskarna anses vara öppna och sociala. Kategorin *vanor* består av uttryck som beskriver vad människorna brukar göra (se ex. 12). *Värden* handlar i sin tur om uttryck som presenterar vad man tycker eller inte tycker om saker (se ex. 13).

- (11) ”Jag har också alltid tyckt att svenskar är väldigt öppna och sociala.” (Blom m.fl. 2021a:100)
- (12) ”Svenskar är bra på att ge positiva kommentarer.” (Blom m.fl. 2021a:28)
- (13) ”Svenskar tycker inte om konflikter eller att bråka med andra människor.” (Blom m.fl. 2021a:28)

Texten ”En helt vanlig finlandssvensk” i *Fokus 3* handlar om en finlandssvensk pojke som intervjuas. Han nämner vad som är typiskt för finlandssvenskar eller hurdana vanor de har (se ex. 14). Det nämns också att traditionerna hos finlandssvenskar och finländare ofta är desamma vilket också tillhör kategorin *vanor* (se ex. 15).

- (14) ”Typiskt för oss finlandssvenskar är också att de flesta känner varandra på något vis och vi har starka nätverk eftersom Svenskfinland är så litet.” (Blom m.fl. 2021b:60–61)
- (15) ”Vi finlandssvenskar har oftast samma traditioner som andra finländare.” (Blom m.fl. 2021b:60–61)

Texten ”Bli mer kultursmart!” i *Fokus 4* behandlar dels vanor som är typiska för finländare, dels viktigheten av att förstå människor som kommer från andra kulturer. Texten beskriver finländare

genom deras egenskaper (se ex. 16) och vanor (se ex. 17). Som ”kultursmart” definierar textavsnittet någon som kan förstå och umgås med människor som är annorlunda än vad man själv är (se ex. 18).

(16) ”I finska samtal är det artig att lyssna utan att avbryta.” (Blom m.fl. 2022a:135)

(17) ”Här i Finland är det viktigt att inte vara för närgången mot nya människor.” (Blom m.fl. 2022a:135)

(18) ”Att vara kultursmart innebär att vi kan umgås och komma överens med människor som är annorlunda än vi.” (Blom m.fl. 2022a:135)

I *Fokus 5* finns det en text – ”Pröva dina vingar!” – som handlar om egenskaper hos norrmän. Texten handlar om en tjej som åkte till Norge på utbyte och berättar om sina upplevelser. Det finns 2 uttryck i texten som tillhör temat *Det nordiska folket* och kategorierna *egenskaper* (se ex. 19) och *vanor* (se ex. 20).

(19) ”Men fast norrmännen är rika är de väldigt jordnära.” (Blom m.fl. 2022b:34–35)

(20) ”Det finns till och med ett norskt ordspråk som förklarar hur mycket de älskar naturen: ”ut på tur, aldrig sur” – och det stämde verkligen!” (Blom m.fl. 2022b:34–35)

4.3 Den nordiska miljön

Antalet uttryck som handlar om den nordiska miljön är 11. De flesta av miljöbeskrivningarna finns i *Fokus 4* och bara en i *Fokus 3*. Temat är delat in i tre kategorier: *vädret*, *natur* och *klimatförändring*.

Texten ”Island – mitt andra hemland” i *Fokus 4* handlar om Island och kategorin som är representerad i detta avsnitt är *vädret*. Vädret på Island beskrivs vara mycket kallt, och det regnar och blåser nästan hela tiden vilket förekommer i exempel 21. Exempel 22 beskriver i sin tur vädret på sommaren. Ett uttryck tillhör kategorin *natur* i *Fokus 4* och det finns i texten ”Med isbjörnar som granne” och det förekommer i exempel 23. I texten behandlas också *klimatförändring* (se ex. 24).

(21) ”Det är fruktansvärt dåligt väder på Island, det regnar och blåser nästan jämt [...]” (Blom m.fl. 2022a:32–33)

(22) ”På sommaren är det däremot ljust, men ändå ganska svalt.” (Blom m.fl. 2022a:32–33)

(23) ”Genom hennes fönster syns storslagna fjäll och en vacker arktisk kvällshimmel.” (Blom m.fl. 2022a:69–71)

(24) ”Det syns på vardagen också på många sätt att klimatet förändras.” (Blom m.fl. 2022a:69–71)

Beskrivning av miljön förekommer i korthet i *Fokus 3* i texten ”Nordic noir erövrar världen”. Textavsnittet handlar om den populära nordiska litteraturgenren *Nordic noir*, som har blivit känd i världen. I exempel 25 beskrivs de nordiska länderna genom litteraturen.

- (25) ”Människor vill både läsa, höra och se våldsamma berättelser som utspelar sig i mörka och kalla länder.” (Blom m.fl. 2021b:146–147)

4.4 Studier i Norden

Det finns 11 uttryck i temat *Studier i Norden* och de plockats från alla böckerna förutom *Fokus 3*. Uttrycken förekommer i sammanlagt tre textavsnitt. Temat är indelat i tre kategorier som är: *de olika studiemöjligheterna*, *skolsystemet* och *studielivet*.

Flest antal uttryck som tillhör temat *Studier i Norden* förekommer i *Fokus 5* i texten ”Allt är möjligt bara du vågar!” och antalet uttryck är fem. Textavsnittet behandlar olika svenskspråkiga utbildningslinjer som man kan studera på Finland efter gymnasiet och möjligheten att göra lumpen på svenska. Texten inbegriper kategorierna *de olika studiemöjligheter* (se ex. 26) och *studielivet* (se ex. 27). Ett uttryck förekommer också i texten ”Pröva dina vingar!” och den handlar om utbytesstudier i Norge (se ex. 28).

- (26) ”Ett år senare letade jag efter andra naturvetenskapliga utbildningsmöjligheter på svenska och hittade cell- och molekylär biovetenskap vid Åbo Akademi.” (Blom m.fl. 2022b:70–71)
- (27) ”ÅA är en gammal högskola och genom årens lopp har det uppstått fina traditioner i studielivet här.” (Blom m.fl. 2022b:70–71)
- (28) ”Ronja åkte till Norge på utbyte och nu är hon ett språk och många vänner och upplevelser rikare!” (Blom m.fl. 2022b:34–35)

Skolsystemet behandlas bara i en text i *Fokus 4*: ”Island – mitt andra hemland”. Textavsnittet beskriver vilka ämnen som är viktiga i skolsystemet på Island och naturligtvis är den presenterade kategorin *skolsystemet*. Avsnittet betonar viktigheten av modersmål och historia och simning i skolan, som man kan se i exempel 29 och 30. Texten behandlar också olika möjligheter att studera i Norden som man kan se i exempel 31.

- (29) ”På Island fokuserar man väldigt mycket på modersmål och historia i skolan.” (Blom m.fl. 2022a:32–33)
- (30) ”Simning är väldigt viktigt på Island och det är ett obligatoriskt ämne i skolan – alla måste lära sig att simma.” (Blom m.fl. 2022a:32–33)
- (31) ”När vi bodde i Finland längtade jag alltid efter att flytta hit till Reykjavik och nu studerar jag konst här.” (Blom m.fl. 2022a:32–33)

I *Fokus 1–2* behandlas studier i Norden också bara i en text: ”Till Sverige – varför inte?” Uttrycken ifråga ingår i kategorin *skolsystemet* vid min analys. I textavsnittet jämförs skolsystemen för gymnasierna i Sverige och Finland (se ex. 32). Det finns också en konkret skillnad som nämns i texten (se ex. 33).

- (32) ”Det [gymnasiet i Sverige] var överraskande annorlunda än i Finland.” (Blom m.fl. 2021a:100)
(33) ”I Sverige väljer man mellan olika program: några är praktiska och andra mer teoretiska.” (Blom m.fl. 2021a:100)

4.5 Konst och kultur i Norden

Temat *Konst och kultur i Norden* innehåller uttryck som förekommer i fyra textavsnitt. Temat består av 10 uttryck och de förekommer i *Fokus 1–2* och *Fokus 3*. Konst och kultur utgör temat för fem följande kategorier: *sport*, *musik*, *teknologi*, *mode* och *litteratur*.

I *Fokus 1–2* förekommer uttryck som handlar om konst och kultur i Norden i två texter: texten ”Sverige – landet där lagom är bäst” och texten ”Till Sverige – varför inte?”. Den första texten handlar om Sverige och svenskar, och de analyserade uttrycken i texten ingår i kategorierna *sport* (se ex. 34), *musik* (se ex. 35) och *teknologi* (se ex. 36). Den andra texten handlar i sin tur om elever som studerar i Sverige och deras åsikter om Sverige. I exempel 37 förekommer studentens åsikt om svenskt *mode*.

- (34) ”Idrott är en viktig del av de flesta svenskars liv.” (Blom m.fl. 2021a:28)
(35) ”De älskar allsång och många kända artister och låtskrivare kommer från Sverige.” (Blom m.fl. 2021a:28)
(36) ”Till exempel Spotify och Minecraft kommer från Sverige.” (Blom m.fl. 2021a:28)
(37) ”Den svenska stilen i kläder och inredning är precis i min smak.” (Blom m.fl. 2021a:100)

Även i *Fokus 3* finns två texter som har några uttryck som handlar om konst och kultur i Norden. De analyserade uttrycken ingår i kategorierna *musik* och *litteratur*. Den första texten presenterar popstjärna Miriam Byrant som är ganska populär sångare och låtskrivare i Sverige och på andra håll i världen. Exempel 38 nämner en populär tv-serie som motsvarar den finska versionen *Vain elämää*. Exemplet tillhör kategorin *musik*. Den andra texten ”Nordic noir erövrar världen” handlar om litteratur och exempel 39 nämner några deckarförfattare från Norden.

- (38) ”Efter framgångarna i Tyskland fick Miriam chansen att vara med i musikprogrammet ”Så mycket Bättre.” (Blom m.fl. 2021b:116–117)
(39) ”Jag lånade också böcker av Stieg Larsson och Jo Nesbø.” (Blom m.fl. 2021b:146–147)

4.6 Det nordiska samhället

Det minsta temat *Det nordiska samhället* består av nio uttryck är plockade från de olika läroböckerna i serien, förutom *Fokus 1–2*. Uttrycken förekommer i sammanlagt fyra texter. Temat innehåller tre kategorier som är *ekonomi*, *tjänster* och *säkerhet*.

Textavsnittet ”Nordic noir erövrar världen”, som handlar om nordisk litteratur, beskriver det nordiska samhället som tryggt och därför har det valda uttrycket (se ex. 40) placerats i kategorin *säkerhet*. Textavsnittet ”Pröva dina vingar” i *Fokus 5* handlar i sin tur om Norge. Norge presenteras i texten som ”ett rikt land” vars medborgare är ”välbärgade” (se ex. 41 och 42). Det lyfts fram att i Norge behöver man ett personnummer för att få använda olika tjänster (se ex. 43).

- (40) ”Berättelserna i Nordic noir -genren [sic!] är ofta våldsamma och spännande, även om de utspelar sig i trygga välfärdssamhällen.” (Blom m.fl. 2021b:146–147)
- (41) ”Norge är ett så rikt land och allting är väldigt dyrt.” (Blom m.fl. 2022b:34–35)
- (42) ”Min värdfamilj och många kompisar i skolan var välbärgade [...]” (Blom m.fl. 2022b:34–35)
- (43) ”Jag anmälde mig till exempel på skattebyrån, vilket var nödvändigt för att jag skulle få ett norskt personnummer, som behövdes nästan överallt.” (Blom m.fl. 2022b:34–35)

Störst antal av fraser och meningar i temat *Det nordiska samhället* förekommer i *Fokus 4*. Textavsnittet ”Island – mitt andra hemland” och ”Med isbjörnar som granne” innehåller sammanlagt fem uttryck som tillhör kategorierna *ekonomi* och *tjänster*. I det förstnämnda avsnittet står det att det är dyrt på Island och att man måste arbeta hårt (se ex. 44). Det sistnämnda avsnittet handlar om Svalbard och består av beskrivningar om hur det är att leva där när det gäller tillgängliga tjänster (se ex. 45).

- (44) ”Islänningarna arbetar väldigt hårt för att allt är så dyrt på Island.” (Blom m.fl. 2022a:32–33)
- (45) ”Det finns ingen infrastruktur som dagis, skola, sjukvård, äldreomsorg eller kollektivtrafik.” (Blom m.fl. 2022a:69–71)

5 Resultat

I detta kapitel presenteras resultatet av min analys. Jag beskriver de kulturella tema som böckerna handlar om och jämför dem med innehållet i läroplanen. Temana som är presenterade i kapitel 4 kan anses representera de kulturella teman som textavsnitt handlar om. Alla 82 uttryck som blev valda i min analys formar sex teman: *språkkunskaper i Norden*, *det nordiska folket*, *studier i Norden*, *den nordiska miljön*, *konst och kultur i Norden* och *det nordiska samhället*.

5.1 Temana i bokserien

Mina två första forskningsfrågor är: ”Vilka kulturella teman presenteras i läroböckerna?” och ”Hur beskriver dessa kulturella teman nordisk kultur?” Temana som jag har formulerat utifrån materialet knyter till Williams (1958) definition av kultur: ett medel att beskriva samhället och dess människor som har gemensamma värden och ett gemensamt levnadssätt (se 2.1). Det första teman som jag presenterar handlar om språket. Temat *språkkunskaper i Norden* representerar detta tema och analysen visar att det behandlas mest av alla temana med 22 uttryck (se kap. 4 och tabell 1). Tre kategorier som tillhör till detta tema är: *svenskan i vardagen*, *språklig mångfald* och *kunskaper i språket*.

Kunskaper i språket kan utvecklas på många olika sätt, och bokserien nämner några. Det mest populära sättet enligt bokserien är genom att åka eller studera utomlands och genom att studera på svenska. Exempel 8 och 9 (se 4.1) visar att man kan lära sig språket flytande när man åker till landet där det talas eller när man studerar på det språket. Att uppmuntra studenten använda språket utanför lektionerna kan anses vara ett sätt att lära sig språket och tillägna sig nya kulturen (Byram & Zarate 1997:10–11).

Resultaten visar att temat *Det nordiska folket* innehåller näst flest uttryck (19) när det gäller kulturundervisning. Detta tema handlar om de människor som bor i Norden. Kategorierna presenterar dessa människors egenskaper, vanor och värden. Temat behandlas genom texter som beskriver svenskar, finländare, finlandssvenskar och norrmän. Även om det nordiska folket beskrivs relativt mycket är sättet att beskriva människor i texterna relativt stereotyp. Finländare sägs till exempel vara tystlåtna och ovilliga att avbryta sina samtalspartner, medan svenskar anses vara öppna och sociala och norrmän är rika (se ex. 11, 16, och 19). Negativa stereotyper i språkundervisningsmaterial har gett anledning till bekymmer (se Chappelle 2009) men denna stereotypa påståenden i *Fokus* är inte särskilt negativa. Ändå måste man begrunda om de stereotyper som redan finns är godtagbar att förstärka.

Det tredje temat med 11 uttryck är *den nordiska miljön*. Miljön behandlas inte relativt mycket i den undersökta läroboksserien och beskrivningarna finns inte i många texter och bara i två läroböcker: *Fokus 3* och *Fokus 4*. Texterna om Norge och Island har inte många beskrivningar av miljön, vilket är överraskande när man tänker på att det finns karakteristiska naturdrag som varma källor på Island och stora fjordar i Norge. Klimatförändring, som är ett aktuellt tema, behandlas i en text och det är

bra att studenten kan få kunskaper att prata om den utanför sitt modersmål eftersom den är ett globalt problem.

Konst och kultur i Norden är ett tema som behandlar musik, litteratur, sport, teknologi och mode. Temana behandlas bara i fyra textavsnitt och de inbegriper i huvudsak bara Sverige och är på det sättet ensidiga. Den presenterade litteraturen handlar bara om genren *Nordic noir* men författarna som lyfts fram är inte bara från Sverige utan också Jo Nesbø från Norge nämns i ett av avsnitten. Även om temat inte behandlas så mångsidigt kan det anses motivera till språkstudier så att man kan ha nytta av svensk musik till exempel. Olika möjligheter att använda språket genom undervisningsmaterial är viktiga eftersom den kan öka studerandes intresse att lära sig språket (Chapelle, 2009:149).

I bokserien förekommer olika studiemöjligheter i Norden, efter och under gymnasiestudierna. Fyra av de 12 texter som jag analyserar nämner högskolestudier eller utbyte i Norge, Sverige Island och Finland. Det finns möjligheter att studera eller arbeta i de olika länderna i Norden efter gymnasiet och bra språkkunskaper i svenska kan öppna många dörrar. Genom att presentera olika studiemöjligheter kan man motivera studenten att klara sig bra i svenska och därför kan temat *Studier i Norden* anses vara viktig del av kulturundervisningen.

Det nordiska samhället är ett tema som minst behandlas i läroböckerna. Kategorierna som bildar temat är: *ekonomi, tjänster och säkerhet*. Som ett minst tema kan det tas beslut att dess värd inte är lika stor i svensk undervisning än andra teman. Nordiskt samarbete genom det likartade samhällssystemet är dock viktigt enligt Andreasson & Stende (2017) och det ger allt fler skäl att samhällsfrågor borde höras till undervisningen.

5.2 Temana i läroplanen

Min tredje forskningsfråga är: ”Hur styrs kulturundervisningen i böckerna av läroplanen?” Jag koncentrerar mig på de teman som jag har kommit fram till i analysen (se kapitel 4) i jämförelse med hur de presenteras i läroplanen. I läroplanen presenteras det en *kulturell och språklig mångfald* som ett av de allmänna målen. Studenten borde tillägna sig kunskaper att fungera i den språkligt och kulturellt mångsidiga världen. Ett annat mål i läroplanen är *global och kulturell kompetens*. Denna målsättning strävar efter att öka studentens språkkunskaper och hjälpa studenten förstå hur de kunskaperna är användbara i internationellt, nordiskt och nationellt samarbete. (Grunderna för gymnasiets läroplan 2019:157). Många texter i lärobokserien handlar om det första temat

språkkunskaper i Norden (se 5.1) och studenten uppmuntras genom textavsnitten att använda svenska i olika kontexter där det är möjligt att använda svenska.

Det andra tema som behandlas är *det nordiska folket*. Det står under målsättningen *kulturell och språklig mångfald* i läroplanen att studerande borde lära sig använda svenska i världen där man möter andra människor i ”nationella, nordiska, europeiska och internationella kontexter” (Utbildningsstyrelse 2019). Det nordiska folket behandlas i bokserien (se 5.1) men den europeiska och nationella kontexten behandlas inte i en större utsträckning i böckerna.

Det finns många olika studiemöjligheter i Norden och de behandlas som ett tema i lärobokserien. Gymnasiestudier i Norge och Sverige behandlas i två texter (se ex. 28 och 32) och högskolestudier i Finland och på Island i två texter (se ex. 27 och 31). Det står i läroplanen att ett mål för undervisningen är att studenten ska uppfatta att man kan fortsätta utveckla sina språkkunskaper efter gymnasiet (Utbildningsstyrelsen 2019:157).

Temana *den nordiska miljön* och *det nordiska samhället* går att relatera till beskrivningar av *miljökompetens* och *samhällelig kompetens* i läroplanen. Under miljökompetens står det att studenten ska kunna förstå frågor om till exempel klimatförändring, ohållbara konsumtionsvanor och naturens mångfald. (Utbildningsstyrelsen 2019:156.) Analysen visar emellertid att dessa inte behandlas mycket. Klimatförändring förekommer i bara 2 uttryck och texterna koncentrerar sig på vädret i stället och använder stereotypa beskrivningar av att Norden är kallt och mörkt.

Enligt läroplanen, när det gäller den samhällliga kompetensen, borde studenten få färdigheter för att delta och påverka i samhället (Utbildningsstyrelse 2019:156). Av de uttryck som finns i temat *det nordiska samhället* kan man få färdigheter för att delta i samhället (se ex. 43), förstå ekonomi (se ex. 41) och tjänster (se ex. 45) Som man kan se på dessa exemplar förekommer samhällliga kompetens relativt mångsidigt i bokserien, men textavsnitt koncentrerar sig inte mycket djupt in i tema och på det sättet antar att studenterna redan vet om temat. Jag analyserar bara textavsnitten och det är möjligt att övningar eller andra material i textböckerna går mer djupt i de samhällliga frågorna.

Konst och kultur i Norden behandlas i läroplanen under målsättningen *kreativ kompetens*. Temat förekommer inte mycket i mitt material och beskrivning av den kreativa kompetensen i läroplanen är inte heller så explicit, utan den fokuserar på kreativa språkkunskaper. Det står ändå i läroplanen att studenter har möjlighet att bekanta sig med olika konstformer, när det gäller konst.

(Utbildningsstyrelsen 2019:156.) Lärobokserien handlar till exempel om musik och litteratur vilka är olika konstformer så temat har på det sättet samband med läroplanen.

6 Diskussion och sammanfattning

Syftet med min avhandling har varit att ta reda på vilka kulturella teman som behandlas i den digitala lärobokserien *Fokus* (Blom m.fl. 2021 och 2022). När man lär sig ett språk är det viktigt att utveckla kunskaper också i denna kultur som språket talas i. Grunderna för gymnasiets läroplan (Utbildningsstyrelse 2019) nämner undervisning i kultur när det gäller läroämnet svenska. Mina forskningsfrågor har varit:

1. Vilka kulturella teman presenteras i böcker?
2. Hur beskriver dessa kulturella teman nordisk kultur?
3. Hur mycket styrs kulturundervisningen i böckerna av läroplanen?

Jag har använt som mitt material i min undersökning böckerna som används i *modulerna* (se 1.2) 1–2, 3, 4 och 5 av de sju som är möjliga att ta i gymnasiet. Orsaken till detta har varit att böckerna *Fokus 6* och *Fokus 7* var ännu inte publicerade när jag började analysprocessen. Mitt val att använda bokserien trots att alla böckerna inte var publicerade är ändå motiverat för de fem första modulerna är obligatoriska i gymnasiet och analysen ger en övergripande redogörelse för de obligatoriska studierna i läroämnet svenska. För att förbättra analysen skulle det vara nyttigt att använda alla böcker i serien om möjligt.

Undersökningens resultat visar att läroböckerna handlar om sex olika kulturella teman: *språkkunskaper i Norden*, *nordisk konst och kultur*, *nordisk miljö*, *det nordiska folket*, *studerande i Norden* och *det nordiska samhället*. Temana behandlas i 12 textavsnitt av de 18 som egentligen finns i bokserien. Temana styrs av läroplanen och exemplar av olika kompetenserna (se kapitel 3) kan hittas i över hälften av textavsnitten. Mitt syfte blev uppnått och jag fick svar på mina forskningsfrågor: jag presenterade de olika teman och hur de beskriver Norden och resultaten visar att det finns anvisningar i alla de sex temana även om alla tema behandlas inte direkt i läroplanen. Min hypotes var att lärobokserien presenterar olika kulturella teman men de kan vara ytliga eftersom böckernas fokus ligger i språkundervisning, inte i kulturundervisning. Jag antog också att böckerna följer läroplanens riktlinjer på någon nivå. Min hypotes blev delvis verifierad, eftersom temana är mestadels

mångsidiga, även om det finns några stereotypa påståenden, och ger studenten en bred bild av Norden genom att hålla sig till anvisningarna i läroplanen, mer än vad jag förväntade.

Kvalitativ innehållsanalys fungerade bra i denna undersökning och jag kunde svara på mina forskningsfrågor. Jag studerade som tillägg till temana i lärobokserien gällande kulturundervisning också dess relation med läroplanen och det skulle kunna vara nyttigt att använda även teoristyrande metod och skapa teman utifrån begreppen som används i läroplanen. För vidare undersökning skulle man kunna analysera alla de sju läroböckerna för att få en ännu bättre bild av läroämnets innehåll. Man skulle också kunna inbegripa det fördjupande materialet i läroböckerna i undersökningen, till exempel uppgifterna eller ordlistorna.

Referenser

Primärmaterial

Blom, Anna; Huuskonen, Sanna; Kaunisto, Sari; Paasonen, Marko; Salonen, Anssi, 2021a: *Fokus 1–2 (LOPS21) digikirja*. Helsingfors: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Blom, Anna; Kaunisto, Sari; Paasonen, Marko; Salonen, Anssi, 2021b: *Fokus 3 (LOPS21) digikirja*. Helsingfors: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Blom, Anna; Kaunisto, Sari; Paasonen, Marko; Salonen, Anssi, 2022a: *Fokus 4 (LOPS21) digikirja*. Helsingfors: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Blom, Anna; Friis, Mikaela; Kaunisto, Sari; Paasonen, Marko; Salonen, Anssi, 2022b: *Fokus 5 (LOPS21) digikirja*. Helsingfors: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Sekundärlitteratur

Andreasson, Ulf & Stende, Truls, 2017: *Ett värdefullt samarbete. Den nordiska befolkningens syn på Norden*. Analys nr 03/2017. Danmark: Hillerød Grafisk. <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1152251/FULLTEXT02.pdf> [15.5.2023]

Van den Akker, Jan, 2010: Curriculum Design Research. I: Van den Akker, Jan van den; Bannan, Brenda; Kelly, Anthony E; Nieveen, Nienke (red.); Plomp, Tjeerd (red.), 2010: *An Introduction to Educational Design Research*. The Netherlands: Enchede. https://ris.utwente.nl/ws/portalfiles/portal/14472302/Introduction_20to_20education_20design_20research.pdf [23.3.2023]

Byram, Michael & Zarate, Genevieve, 1997: Definitions, objectives and assessment of sociocultural competence. I: Byram, Michael; Neuner, Gerhard; Geneviève, Zarate; Council of Europe (red.): *Sociocultural competence in language learning and teaching*. Strasbourg: Council of Europe Publishing. S. 9-39

Chapelle, Carol A., 2009: A Hidden Curriculum in Language Textbooks: Are Beginning Learners of French at U.S. Universities Taught About Canada? I: *The Modern Language Journal*, Vol. 93, No. 2. S. 139–152. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1540-4781.2009.00852.x> [4.2.2023.]

- Heikkinen-Abdali, Lotta, 2021: *Nordisk kulturkompetens i svenskundervisning*. (Kandidatsavhandling.) Tammerfors: Tammerfors universitet. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/124823> [4.2.2023]
- Lehtinen, Niina, 2009: *Den svenska kulturen presenterad i läroboksserien Premiär*. (Pro gradu – avhandling.) Tammerfors: Tammerfors universitet. <https://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-19824> [2.11.2023]
- Mattlar, Jörgen, 2008: *Skolbokspropaganda? En ideologianalys av läroböcker i svenska som andraspråk*. (Doktorsavhandling.) Uppsala: Uppsala universitet. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:172855/fulltext01.pdf> [2.11.2023]
- Nilssen, Christian S., 2012: *Nabolandskultur i Norden*. Copenhagen: Nordisk ministerråd. <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:701345/FULLTEXT01.pdf> [15.2.2023.]
- Nordic Council of ministers, 2021: *Does the Nordic language community exist?* Analys nr 01/21. <https://www.norden.org/en/publication/does-nordic-language-community-exist> [10.3.2023]
- Perälä, Hanna, 2002: *Kultur i svenskundervisning*. (Pro gradu – avhandling.) Jyväskylä: Jyväskylä universitet. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/11432/1/haperala.pdf> [10.3.2023]
- Sarajärvi, Anneli & Tuomi, Jouni, 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi: Uudistettu laitos*. (E-kirja.) Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Utbildningsstyrelsen, 2019: *Grunderna för gymnasiets läroplan 2019*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/grunderna_for_gymnasiets_laroplan_2019.pdf [2.11.2023]
- Waltä, Katrin Lilja, 2011: *Läroböcker i svenska? En studie av ett läromedel för yrkesförberedande gymnasieprogram och dess modellärsare*. (Licentiatavhandling.) Malmö: Malmö Universitet. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1404540/FULLTEXT01.pdf> [2.11.2023]
- Williams, Raymond, 1958: Kulttuuri on arkista. I: Lehtonen, Mikko (red.): *Kulttuuri ja yhteiskunta: Kulttuurintutkimuksen klassikkotekstejä*. (E-kirja.) Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino. S. 42–104. [2.11.2023]